

**BOLALARDA NUTQ MUAMMOLARINING OLDINI OLISHDA
OILAVIY TARBIYANING O‘RNI**

Andijon viloyati Izboskan tumani

1- son DMTT Logoped o‘qituvchisi

Raxmatova Gulbaxor Xabibullo qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq muammolarining oldini olishda oilaviy tarbiyaning o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Oilada yaratiladigan nutqiy muhit, ota-onaning bola bilan muloqoti, kitob o‘qish, ertak aytish, tez aytishlar va mayda motorikani rivojlantirish orqali bolaning nutqini to‘g‘ri shakllantirish masalalari tahlil qilingan.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль и значение семейного воспитания в профилактике речевых проблем у детей дошкольного возраста. Анализируются речевая среда, создаваемая в семье, общение между родителями и ребенком, чтение книг, рассказывание историй, быстрое воспроизведение прочитанного и развитие мелкой моторики.

Kalit so‘zlar: nutq rivoji, nutq muammolari, oilaviy tarbiya, nutqiy muhit, ota-ona va bola muloqoti, logopedik profilaktika, maktabgacha ta’lim.

Ключевые слова: развитие речи, проблемы речи, семейное воспитание, речевая среда, общение родителей и детей, профилактика с помощью логопедической терапии, дошкольное образование.

Nutq – bolaning fikrini ifodalash, o‘z his-tuyg‘ularini yetkazish va atrofdagi odamlar bilan muloqot qilish vosi-tasidir. Nutq orqali bola o‘z dunyoqarashini shakllantiradi, jamiyatda o‘z o‘rnini topadi va bilim olish jarayonida faol qatnashadi. Shu sababli bolalarning nutqiy rivoji nafaqat ularning ijtimoiy va intellektual rivojlanishi, balki shaxs sifatida o‘lishida ham muhim ahamiyatga ega. Bolalarning nutqiy rivoji ikki muhim muhit orqali shakllanadi: oilaviy muhit va ta’lim muhiti. Uy va maktabdagi faoliyat bir-birini to‘ldirishi va uyg‘unlashishi bolaning nutqini tez va sifatli rivojlantirishga xizmat qiladi. Oila bola uchun birinchi va asosiy tarbiyaviy muhit hisoblanadi. Uy sharoitida ota-ona va boshqa qarindoshlar tomonidan beriladigan nutqiy namuna bolaning talaffuzi, so‘z boyligi va muloqot qobiliyatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Oilada o‘tkaziladigan o‘yinlar, hikoya o‘qish, suhbatlar va nutqiy mashqlar bolaning so‘z boyligini oshiradi, fikrni mantiqiy va tushunarli ifodalashga yordam beradi. Ota-ona va oilaning bola bilan muntazam muloqoti nutq buzilishlarini oldini olishda ham muhimdir. Shu bilan birga, ota-onaning pedagogik bilimlari, nutqni rivojlantirish metodlari bilan tanishligi bolaga ko‘rsatiladigan yordam sifatini oshiradi. Ta’lim

muassasalari – bolalarning nutqini tizimli ravishda rivojlantiradigan ikkinchi muhitdir. Bog‘cha va boshlang‘ich maktablarda o‘qituvchilar nutq mashg‘ulotlari, interaktiv o‘yinlar, hikoya aytish va savol-javoblar orqali bolaning nutqiy ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Pedagoglar bolalarning nutqiy kamchiliklarini aniqlab, individual yondashuv bilan ularni tuzatishga yordam beradi. Shu bilan birga, maktabdagi nutqiy faoliyat bolaning ijtimoiy muloqot ko‘nikmalarini oshiradi, jamoada suhbatlashishni rag‘batlantiradi va o‘z fikrini aniq ifodalashni o‘rgatadi. Dunyo miqyosida ham statistik ma‘lumotga ko‘ra, nutq nuqsonlarining soni ko‘payib bormoqda, shuning uchun bolalar va o‘smirlarda nutq kamchiliklarini oldini olish dolzab muammo bo‘lib qolgan. Bizning mamlakatimizda nutq kamchilligiga ega bolalar bilan olib boriladigan korreksion-tarbiyaviy va pedagogik ishga katta e‘tibor qaratilmoqda. Nutq kamchiligini erta aniqlash, korreksion ta‘lim-tarbiyani tashkil qilish va ta‘lim -tarbiyaning uslublari masalasini hal qilish bo‘yicha ma‘lum miqdorda yutuqlarga erishilgan. Hozirgi kunda inklyuziv ta‘lim alohida ta‘lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarning xilma-xilligini hisobga olgan holda barcha ta‘lim oluvchilar uchun ta‘lim tashkilotlarida ta‘lim olishga bo‘lgan teng imkoniyatlarni ta‘minlashga qaratilgan. Inklyuziv ta‘limni tashkil etish tartibi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi. Yangi ta‘lim to‘g‘risidagi qonunham qonunchilik palatasi tomonidan 2020- yil 19-mayda qabul qilingan, Senat tomonidan 2020-yil 7- avgustda ma‘qullangan. Maktabgacha ta‘lim va tarbiya bolalarni o‘qitish va tarbiyalashga, ularni intellektual, ma‘naviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy o‘rta ta‘limga tayyorlashga qaratilgan ta‘lim turidir.



Nutqning to‘g‘ri rivojlanishi nafaqat til, balki ijtimoiy, emotsional va kognitiv jihatdan ham bolaga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shuning uchun, nutq kamchiliklarining oldini olish uchun logoped va ota-onalar o‘rtasidagi samarali hamkorlik zarur. Logopedlar bolalarning nutq va til rivojlanishini kuzatib boradi, diagnostika qiladi va kerakli

davolash usullarini belgilaydi. Ular bolaga individual ravishda yondashib, nutqning aniq va to‘g‘ri bo‘lishi uchun treninglar o‘tkazadi. Shuningdek, logopedlar ota-onalar bilan hamkorlikda bolalarining nutq rivojlanishiga doir masalalarni muhokama qiladi, ularni turli xil mashqlar va o‘quv materiallari bilan ta‘minlaydi. Ota-onalar ham logopedlar bilan yaqindan hamkorlikda ishlashlari lozim. Ular bolalarining nutqini va kommunikatsiya qobiliyatlarini uyda ham rivojlantirishda faol qatnashishlari kerak. Ota-onalar, bolaga tushunarli va aniq gapirishni, shuningdek, uning so‘z boyligini kengaytirish uchun turli faoliyatlar va o‘yinlarni tashkil qilishlari mumkin. Ota-onalar va logopedlar o‘rtasida muntazam aloqalar, bolaga berilgan mashqlar va rivojlanish jarayoni bo‘yicha fikr almashish, uning natijalarini baholash, samarali yondashuvni

ishlab chiqish uchun zarur. Shu bilan birga, ota-onalar va logopedlarning birgalikda ishlashlari bolalar uchun ishonchli va qulay muhit yaratadi. Buning natijasida bolalar o'z nutqini rivojlantirishi va kamchiliklardan qochishi osonlashadi. Ota-onalar, bolalariga so'zlashishda rag'batlantirish, yengillik yaratish va hatto nutqdagi xatoliklarni to'g'rilash orqali yordam berishi mumkin. Logoped esa ota-onalarga kerakli tavsiyalarni berish, bolani nutqdagi qiyinchiliklarga qarshi tayyorlashda yordam berish, va kerak bo'lsa, qo'shimcha mashqlarni taklif etish orqali o'z hissasini qo'shadi. Nutq kamchiliklarini oldini olishda ota-onalar va logopedning birgalikdagi mehnati bolaning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, ushbu hamkorlik davomli va samarali bo'lishi uchun ota-onalar va logopedlar o'rtasida o'zaro ishonch va tushunish muhimdir. Nutq rivojlanishidagi muvaffaqiyatlar faqat bitta tomonning ishi bilan cheklanmaydi, balki ota-onalar va mutaxassislarning birgalikda ishlashining natijasi sifatida yuzaga keladi. Nutq kamchiliklarining oldini olishda logoped va ota-onalar hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bolalar uchun nutq rivojlanishi, ularning ijtimoiy va emosional salomatligi uchun asosiy omil hisoblanadi. Nutq qobiliyati, bolalarning o'z fikrlarini ifodalash, boshqalar bilan muloqot qilish va ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli bo'lishida muhim rol o'ynaydi.

Bola tug'ilgan kundan boshlab nutq rivojlanishi asta-sekin shakllanadi. Dastlab



u tovushlar chiqaradi, keyin so'zlarni, so'ngra gaplarni ayta boshlaydi. Bu jarayonning muvaffaqiyatli kechishi ko'p jihatdan oiladagi nutqiy muhitga bog'liq.

Oilada:

- bola bilan muntazam suhbatlashilsa;
- uning savollariga javob berilsa;
- ertaklar aytilsa va kitob o'qilsa;
- so'zlar to'g'ri talaffuz qilinsa, bolaning nutqi tabiiy va ravon rivojlanadi.

Logoped va tarbiyachi bilan hamkorlik

Agar bolada nutqiy muammo sezilsa, ota-onalar uni vaqtida mutaxassisga olib borishi kerak. Logoped va tarbiyachi bilan hamkorlik:

- muammoni erta aniqlash;
- mashqlarni to'g'ri bajarish;
- uyda davom ettirish imkonini beradi.
- Ota-onalar logoped bergan topshiriqlarni muntazam bajarsa, natija tezroq ko'rinadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bolalarning nutqiy rivoji oilaviy va ta'lim muhitining uyg'unligi bilan bevosita bog'liq. Uy sharoitida ota-onalar bilan muntazam muloqot qilish, hikoya o'qish, nutqiy o'yinlar va mashqlar bolalarning so'z boyligini oshirish, fikrini aniq ifodalash va muloqot qobiliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, ta'lim muassasalaridagi tizimli nutq mashg'ulotlari,

interaktiv o'yinlar va pedagoglarning individual yondashuvi bolalarning nutqiy ko'nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi. Uy va maktab muhitining uyg'un ishlashi bolaning nutqiy rivojini tezlashtiradi, nutq buzilishlari xavfini kamaytiradi va so'z boyligini kengaytiradi. Shu sababli, ota-ona va pedagoglarning faol hamkorligi bolalarning nutqiy rivoji uchun eng muhim omil hisoblanadi.

Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida nutq tez rivojlanadi, bola so'z boyligini kengaytiradi, gap tuzishni o'rganadi hamda nutqiy faoliyat shakllanib boradi. Shu sababli bu davrda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nutq muammolarini erta aniqlash va oldini olish muhim hisoblanadi.

Nutq muammolarining oldini olishda logoped, tarbiyachi va ta'lim muassasasi bilan bir qatorda oilaning roli beqiyosdir. Chunki bola birinchi marta so'zlashishni aynan oila muhitida boshlaydi, kattalarning nutqini eshitadi va taqlid qiladi. Demak, oilaviy tarbiya bola nutqining rivojlanishida asosiy omillardan biri bo'lib

Xulosa qilib aytganda, bolalarda nutq muammolarining oldini olishda oilaviy tarbiya muhim va hal qiluvchi ahamiyatga ega. Chunki bola nutqining shakllanishi eng avvalo oiladagi nutqiy muhit, ota-onaning bola bilan doimiy muloqoti, mehr-e'tibor va to'g'ri namuna ko'rsatishiga bevosita bog'liqdir. Oilada kitob o'qish, ertak aytish, tez aytishlar, suhbatlar hamda mayda motorikani rivojlantiruvchi mashg'ulotlarni muntazam tashkil etish bolaning so'z boyligini oshiradi va nutqining ravon rivojlanishiga yordam beradi. Shuningdek, ota-onalar tarbiyachi va logoped bilan hamkorlikda ishlasa, nutqdagi muammolar erta aniqlanib, o'z vaqtida bartaraf etiladi. Demak, sog'lom nutqiy rivojlanishning poydevori — oiladagi to'g'ri tarbiya va e'tiborli munosabatdir.

Adabiyotlar:

1. Rahimova, L. (2023). Bolalar nutqi va logopedik yordam. Tashkent: Sharq.
2. Shukurova, G. (2020). Logopedik yordam nazariy asoslar va amaliyot. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi.
3. Ismatova, D. (2022). Bolalar nutqini rivojlantirishda ota-onalar roli. Tashkent: Maktab.
4. Mirzaeva, T. (2023). Ota-onalar va logopedlar o'rtasida hamkorlik. Tashkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi.
5. Abdullaeva, N. (2021). Rivojlanayotgan nutq: nazariy va amaliy jihatlar. Tashkent O'zbekiston davlat pedagogika universiteti.